

Projekt systemowy

**Strategia wprowadzania i oceny
międzyobszarowych studiów i badań w uczelniach
w kontekście reform szkolnictwa w Polsce**

**RAPORT Z REALIZACJI
ZADANIA 8**

**Opracowanie systemu monitoringu
absolwentów studiów międzyobszarowych**

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIwersytet
WARSZAWSKI

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Zawartość

Marek Wąsowicz	Monitoring absolwentów studiów międzyobszarowych – propozycje rozwiązań systemowych	2
Marek Wąsowicz	Monitoring absolwentów studiów międzyobszarowych – katalog i charakter podmiotów prowadzących monitoring	7
Marek Wąsowicz	Monitoring absolwentów studiów międzyobszarowych – propozycje rozwiązań warsztatowych	12

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt systemowy „Strategia wprowadzania i oceny międzyobszarowych studiów i badań w uczelniach w kontekście reform szkolnictwa w Polsce”

Zadanie 8: Opracowanie systemu monitoringu absolwentów studiów międzyobszarowych

Marek Wąsowicz

Monitoring absolwentów studiów międzyobszarowych – proponuje rozwiązania systemowych

Przygotowanie propozycji dotyczących rozwiązań systemowych w zakresie monitoringu absolwentów studiów międzyobszarowych wymaga poczynienia kilku uwag wstępnych.

Po pierwsze warto byłoby zapoznać się z rozwiązaniami stosowanymi w tym zakresie w wybranych krajach Europy (Niemcy, Francja, Hiszpania, Wielka Brytania, Holandia, Węgry) z uwzględnieniem specyfiki (jeśli taka występuje) monitoringu absolwentów studiów interdyscyplinarnych. W szczególności chodziłoby o zbadanie podstaw prawnych takich działań, zestawu narzędzi, służących monitorowaniu i ich skuteczności, oraz przyjrzenie się sposobom wykorzystywania i przetwarzania informacji pochodzących z tak sprofilowanego monitoringu absolwentów. Przede wszystkim jednak należałoby ustalić, czy monitoring absolwentów tego typu studiów różni się w istotny sposób od monitorowania losów absolwentów innych studiów.

Po drugie, konieczna wydaje się analiza rozwiązań stosowanych dotychczas w Polsce w zakresie monitorowania losów absolwentów. Na tę analizę składałoby się przyjrzenie się stanowi prawnemu, który dotychczas określał ramy działań w zakresie monitoringu, technikom zbierania danych, rzeczywistym, dającym się zidentyfikować bazom danych, a także sposobom wykorzystania informacji, narzędziom i skuteczności pozyskiwania danych od absolwentów studiów interdyscyplinarnych oraz zrekapitulowanie stanu prawnego po dwukrot-

nej nowelizacji ustawy o szkolnictwie wyższym, które w zakresie podstaw prawnych prowadzenia monitoringu dokonywały istotnych korekt.

Po trzecie, podobnie jak w przypadku analizy rozwiązań europejskich, trzeba zastanowić się, na ile absolwenci studiów międzyobszarowych różnią się od absolwentów „zwykłych” studiów, i jeśli takie różnice występują, w jakim stopniu determinują one odrębne, specyficzne metody monitorowania ich losów.

Przez wiele lat kwestia monitorowania losów absolwentów szkół wyższych pozostawała poza zainteresowaniem ustawodawcy. Obowiązywały w tym zakresie ogólne przepisy, w tym krepujące regulacje dotyczące ochrony danych osobowych. Uczelnie w bardzo różny sposób próbowały rozwiązywać ten problem, dostrzegając generalną potrzebę nawiązywania i podtrzymywania kontaktu ze swoimi absolwentami. Zachęcały do tego doświadczenia innych krajów, w tym zwłaszcza uczelnie anglosaskich (a w szczególności amerykańskich). Nie chodziło tutaj przy tym tylko o ewentualne profity finansowe, jakich można by oczekiwać od „wdzięcznych” absolwentów (w warunkach polskich takie oczekiwania byłyby całkowitą iluzją), ale możliwość tworzenia sieci powiązań, ułatwiających rozwiązywanie rozmaitych problemów uczelni, a także chęć budowania trwałego środowiska związanego z daną uczelnią, współkreującego jej tożsamość, wspierającego jej inicjatywy, tworzącego więc markę danej szkoły wyższej. Szło także o swoistą weryfikację skuteczności nauczania w całym zróżnicowaniu kierunków i profili uniwersyteckiej edukacji. Dla władz uczelni mogłoby to stanowić cenną informację, niezbędną przy przygotowywaniu strategicznych decyzji. Od pewnego czasu problem monitorowania absolwentów stał się również obszarem zainteresowania Państwowej (dzisiaj Polskiej) Komisji Akredytacyjnej, która coraz częściej dopominała się o przedstawienie jakichś systemowych rozwiązań (procedur) zapewniających kontakt z absolwentami i pozyskiwanie od nich interesujących informacji (dla PKA było to istotne z uwagi na badanie efektów kształcenia: kontakt z absolwentami dawał szansę na relacje z „pierwszej ręki”).

Uczelnie w bardzo różny sposób próbowały rozwiązywać te problemy. Z rzadka jednak powoływały specjalne jednostki organizacyjne, które miałyby się zajmować tą problematyką, najczęściej łączyły te zadania z innymi obowiązkami. W wielu uczelniach kontakt z absolwentami zapewniały biura karier, czyli wyspecjalizowane komórki organizacyjne uczelni, które starały się pomagać absolwentom w znalezieniu zatrudnienia, ułatwiały kontakty z potencjalnymi pracodawcami, organizowały szkolenia dostarczające umiejętności poru-

szania się po rynku pracy, czy też targi pracy, ściągające pracodawców z różnych firm i branż.

Podstawowym problemem takiego usytuowania kontaktów z absolwentami była ich przypadkowość. Do biur karier docierały bardzo różne osoby, najczęściej jednak te, które miały już jakieś kłopoty ze znalezieniem pracy. Ci, którzy szybko potrafili znaleźć zatrudnienie po studiach, nie stanowili klientów tych biur. Poza tym liczba osób, zainteresowanych pomocą biur, nigdy nie była znaczna, a rozkład reprezentowanych wśród ich klientów kierunków studiów całkowicie przypadkowy. W rezultacie materiał zgromadzony w biurach miał niewielką wartość dla dokonywania jakichkolwiek statystycznych obliczeń, a tym samym formułowania ocen czy wniosków na przyszłość.

Małą skutecznością charakteryzowały się również inicjatywy powoływania rozmaitych stowarzyszeń absolwenckich. Inicjatywy te miały różną skalę. Na Uniwersytecie Warszawskim podejmowano kilkakrotnie próby powołania stowarzyszenia absolwentów Uniwersytetu, ale wszystkie te inicjatywy nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Zazwyczaj towarzyszyły im rozmaite bonusy i inne zachęty, przy pomocy których starano się zachęcić absolwentów do podtrzymywania więzi z macierzystą uczelnią, ale ich skuteczność okazała się nikłą. Nieco lepiej działało się na szczeblu poszczególnych wydziałów, ale tutaj widać było wyraźne zróżnicowanie poszczególnych roczników absolwentów.

Do nielicznych należały próby podejmowania bardziej systematycznych badań nad losami absolwentów. Badania takie wymagały dobrej metodologicznej oprawy i zazwyczaj wiązały się z kosztami. Ich podjęcie uzależnione było od strategicznej perspektywy władz danego wydziału, które chciały poznać skuteczność swoich metod nauczania i gotowe były poświęcić na to środki finansowe. Do takich nielicznych inicjatyw zaliczyć trzeba badanie losów absolwentów Kolegium MISH w Uniwersytecie Warszawskim. Przeprowadzone zostało ono metodą bezpośrednich kontaktów połączonych z wywiadami i dało bardzo interesujące informacje na temat losów absolwentów tej nietypowej struktury Uniwersytetu.

Sytuacja zmieniła się zasadniczo w wyniku nowelizacji ustawy o szkolnictwie wyższym z 2011 roku. Nowo dodany przepis art. 13a ustawy nałożył na uczelnie obowiązek prowadzenia monitoringu absolwentów, nie dał jednak uczelniom żadnych narzędzi, ani koniecznych uprawnień, by zadanie to mogły skutecznie zrealizować. Nawiązanie kontaktu z absolwentem jest zawsze uzależnione od jego pozytywnej reakcji. Uczelnia nie ma narzędzi, ani nie ma dostępu do zbioru danych, które mogłyby jej dostarczyć informacji dających się

przetwarzać i pozwalających na formułowanie ogólniejszych wniosków. Uczelnie w bardzo różny sposób zaczęły się przygotowywać do wdrażania tego przepisu w życie. Podejmowano także pewne próby wymiany doświadczeń (taką platformą wymiany doświadczeń stała się Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna, grupującą prorektorów ds. studenckich lub kształcenia, a więc osoby, na których z racji sprawowanej funkcji ciążyła odpowiedzialność za wdrożenie właściwych rozwiązań). Rychło jednak okazało się, że bez interwencji ustawodawczej nie da się skutecznie problemu rozwiązać, choć niektórym uczelniom, jak np. Uniwersytetowi Warszawskiemu, udało się wypracować metodę pozyskiwania informacji z instytucji dysponujących ogromną liczbą danych osobowych (jak np. ZUS), ale oczywiście tylko w formie zagregowanej, uniemożliwiającej jakąkolwiek personalną identyfikację. Tak pozyskane dane były już jednak na tyle obfite, że mogły stanowić podstawę do uogólniających opinii na temat losów absolwentów konkretnych kierunków studiów.

W kolejnej przygotowywanej obecnie nowelizacji ustawy planuje się przekazanie zadania monitorowania losów absolwentów ministrowi właściwemu do spraw szkolnictwa wyższego i wyposażenie go w ustawowe podstawy do pozyskiwania (odpowiednio zabezpieczonych) danych z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Jednocześnie przewiduje się, że w celu dostosowania programu kształcenia do potrzeb rynku pracy uczelnia będzie mogła prowadzić własny monitoring karier zawodowych swoich absolwentów.

Istnieje zatem, w świetle obecnych i planowanych na przyszłość przepisów, podstawa prawna do opracowania systemu monitoringu losów zawodowych absolwentów studiów interdyscyplinarnych i międzyobszarowych. Tworząc taki system należy w pierwszej kolejności zastanowić się nad pewnymi specyficznymi cechami, które powinny być wzięte pod uwagę przy badaniu losów tej kategorii absolwentów.

Wydaje się, że uwzględnienia wymagają następujące elementy:

- 1) specyfika efektów kształcenia przy studiach interdyscyplinarnych (sylwetka absolwenta),
- 2) specyfika poszczególnych rodzajów studiów interdyscyplinarnych,
- 3) kulturotwórcze cele studiów interdyscyplinarnych (absolwent nie tylko jako pracownik, ale także jako twórca kultury),
- 4) konieczność wypracowania metod oceny skuteczności studiów interdyscyplinarnych w obszarze kreatywności,

- 5) zasady udziału absolwentów w ocenie studiów i ewentualnych zmianach programu studiów (w tym celów kształcenia) oraz przygotowywania nowych projektów.

Szczegółowe omówienie tych specyficznych cech wymaga odrębnego opracowania. Można tylko w tym miejscu wspomnieć, że przydatnymi narzędziami do kolekcjonowania potrzebnych danych mogą być:

- 1) kwerenda źródeł zagranicznych i krajowych,
- 2) ankietowanie uczelni, pracodawców, wybranych środowisk absolwentów, organizacji studentów,
- 3) organizacja spotkań (konferencji) w celu wymiany informacji i doświadczeń,
- 4) badania losów absolwentów na wybranych grupach.

Sposób wykorzystania tych narzędzi, ich skuteczność i efektywność zostaną omówione odrębnie.

Projekt systemowy „Strategia wprowadzania i oceny międzyobszarowych studiów i badań w uczelniach w kontekście reform szkolnictwa w Polsce”

Zadanie 8: Opracowanie systemu monitoringu absolwentów studiów międzyobszarowych

Marek Wąsowicz

Monitoring absolwentów studiów międzyobszarowych – katalog i charakter podmiotów prowadzących monitoring

Znowelizowana w 2014 r. ustawa o szkolnictwie wyższym zdjęła z uczelni nałożony na nie trzy lata wcześniej obowiązek monitorowania losów absolwentów i przekazała to zadanie ministrowi właściwemu do spraw szkolnictwa wyższego. Jednocześnie wyposażyła go w odpowiednie narzędzia pozwalające pozyskiwać dane gromadzone głównie w zasobach Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Tym samym zmieniony został istotnie katalog podmiotów prowadzących monitoring absolwentów studiów wyższych. Pojawił się w nim minister, zmieniła się natomiast rola uczelni, choć nie zniknęły one całkiem z tego katalogu.

Ta zmiana nie ma wyłącznie charakteru technicznego. Po pierwsze jest wycofaniem się z nieprzemyślanego pomysłu przerwania całego problemu związanego z monitoringiem absolwentów na szkoły wyższe bez jednoczesnego wyposażenia ich w narzędzia pozwalające wykonywać takie zadanie, po drugie jednak daje ministrowi kolejne narzędzie (obok Systemu POL-on) kontrolowania efektów działalności uczelni.

Warto przyrzeć się chwilę temu rozwiązaniu. Trzeba bowiem zauważyć, że ustawa obarczając ministra obowiązkiem monitorowania losów absolwentów, zezwoliła jednocześnie uczelniom na dalsze prowadzenie monitoringu karier zawodowych swych absolwentów „w celu dostosowania programu kształcenia do potrzeb rynku pracy” i zezwoliła uczelniom

na przetwarzanie danych obejmujących imię i nazwisko oraz adres zamieszkania absolwentów. Przepis ustawy stwarza więc możliwość uczelniom, nie nakłada na nie obowiązku. Tym samym jednak pojawiają się w systemie szkolnictwa wyższego dwa rodzaje podmiotów monitorujących losy absolwentów: minister i uczelnie.

Przepisy ustawy nie regulują tego, jak mają wyglądać wzajemne relacje między tymi dwoma podmiotami. W szczególności pojawia się pytanie, czy uczelnie będą miały wpływ na rodzaj danych pozyskiwanych przez ministerstwo i sposób ich przetwarzania. Inaczej mówiąc, czy środowisko akademickie będzie znało listę pytań czy tematów, na które będzie chciało szukać odpowiedzi ministerstwo zbierające dane o absolwentach. Jest to o tyle istotna kwestia, że uczelnie będą tworzyć własne systemy zbierania i przetwarzania danych i byłoby dobrze, gdyby otrzymywane wyniki były porównywalne. Chodziłoby bowiem o to, żeby uczelnia mogła uzupełniać swoje dane wynikami publikowanymi przez ministerstwo, lub – odwrotnie – sięgając do danych zgromadzonych i opracowanych przez ministerstwo mogła je uzupełniać swoimi danymi. Jeśli obie te kategorie podmiotów będą działać w ramach niekompatybilnych systemów, to wzajemna wymiana informacji będzie niemożliwa. Co gorsza, pojawiać się będą sprzeczne dane (dotyczące np. tej samej uczelni, co może powodować chaos informacyjny). Istnieje również obawa, że pewne kategorie studiów i ich absolwentów znajdą się w systemie ministerialnym poza badanymi próbkami. Problemy z implementowanym właśnie Systemem POL-on, który ignoruje niektóre kategorie studiów, lub nawet przepisy ustawy, pokazują, że takie niebezpieczeństwo nie jest wcale tylko teoretyczne. Można np. żywić obawę, czy studia międzyobszarowe, a zwłaszcza indywidualne studia międzyobszarowe, nie „wypadną” z systemu jako nietypowe, a więc rodzące kłopoty systemowe. Wtedy okazałoby się, że gromadzone dane nie są kompletne, albo – co gorsza – zbierane wedle różnych kryteriów, co dawałoby nieporównywalne wyniki.

Nie możemy także przewidzieć, czy ministerstwo będzie omawiane zadanie ustawowe wykonywać tylko własnymi siłami, czy też – jak w przypadku Systemu POL-on – znajdzie podwykonawcę, któremu zleci przygotowanie systemu pozyskiwania i opracowywania danych, a potem bieżącą obsługę tego systemu. W tym drugim przypadku ryzyko popełnianych błędów rośnie w znaczącym stopniu, gdyż opracowanie dobrego systemu wymaga doskonałej znajomości zasad i sposobów funkcjonowania szkół wyższych, przy czym nie chodzi tu tylko o obowiązujące przepisy prawa, ale przede wszystkim o rozmaite lokalne, praktyczne rozwiązania. W rezultacie także szanse na korygowanie popełnionych i wykrytych błędów mogą się

istotnie zmniejszyć. Być może sposobem na uniknięcie takich niebezpieczeństw (a implementacja Systemu POL-on pokazuje, że mogą być one poważne i liczne) byłoby wypracowanie modelu monitoringu absolwentów przez same uczelnie w ramach powołanej w tym celu struktury (np. przy Konferencji Rektorów Uniwersytetów Polskich) i powierzenie takiej strukturze, w drodze oczywiście przetargu, obsługi całego systemu.

Bez względu na to, jakie decyzje podejmie ministerstwo, powołanie takiej platformy porozumiewania się i przygotowywania narzędzi do monitoringu absolwentów, byłoby dużą pomocą dla samych uczelni. One bowiem również staną przed problemem porównywania gromadzonych danych w ramach przynajmniej podobnych kategorii uczelni (np. uniwersytetów). I to nie tylko z uwagi na nieuniknioną rywalizację między uczelniami, ale przede wszystkim z powodu konieczności odnoszenia zgromadzonych wyników w zakresie monitorowania losów swoich absolwentów do jakiegoś ustalonego w środowisku standardu. Na bazie poprzedniego stanu prawnego (nakładającego na uczelnie obowiązek monitorowania karier zawodowych absolwentów) pojawiły się pewne inicjatywy wymiany doświadczeń (taką platformą stała się np. Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna grupująca prorektorów ds. studenckich lub kształcenia). Należy sądzić, że inicjatywy te powinny być kontynuowane także w obecnym stanie prawnym, tak by wymiana informacji, a także pewnych danych w dopuszczalnym zakresie były między uczelniami możliwe.

Studia międzyobszarowe, a zwłaszcza indywidualne studia międzyobszarowe, o których mowa w art. 8 ust. 2 ustawy, rodzą w zakresie monitoringu losów absolwentów dodatkowe problemy. Dotyczą one, m.in., wskazania podmiotu lub podmiotów, które taki monitoring wewnątrz uczelni powinny prowadzić. Studia międzyobszarowe (interdyscyplinarne) mogą być prowadzone przez kilka wydziałów. Ustawa w art. 10a przewiduje możliwość prowadzenia studiów interdyscyplinarnych przez kilka uczelni. Powstaje pytanie, na której z jednostek zaangażowanych w prowadzenie danych studiów interdyscyplinarnych, miałby ciążyć obowiązek monitorowania losów absolwentów. Sprawa nie ogranicza się tylko do wskazania jednostki organizacyjnej uczelni obowiązanej do takich działań, ale także do analizowania uzyskanych wyników. Ma także znaczenie z uwagi na ocenę dokonywaną przez Polską Komisję Akredytacyjną.

Specyficznym przypadkiem są indywidualne studia międzyobszarowe. Ich organizacja polega na tym, że studenci tej formuły studiowania otrzymują ostatecznie dyplom wybranego przez siebie kierunku studiów, wydany przez określony wydział. W warunkach np. Uniwersy-

tetu Warszawskiego osoba studiująca w tej formule studiów jest studentem Kolegium MISH lub Kolegium MISMaP, ale formalnie staje się absolwentem konkretnego wydziału, którego dyplom otrzymała na zakończenie studiów. Kto ma prowadzić monitoring absolwentów takich studiów: Kolegium MISH, czy konkretny wydział? Zauważmy, że w każdym z tych przypadków możemy uzyskać w wyniku analizy losów absolwentów inne rezultaty. W przypadku analizy dokonywanej przez Kolegium MISH porównujemy losy absolwentów różnych kierunków, studiujących wszakże w podobnej formule organizacyjnej. W przypadku analizy dokonywanej przez dany wydział porównujemy losy zawodowe absolwentów studiujących w specyficznym trybie na tle „zwykłych” absolwentów (jeżeli w ogóle wydział uzna za wskazane wyodrębnianie w badaniu takiej oddzielnej kategorii jak studenci MISH), uzyskujemy więc innego typu informację. W szczególności pojawia się pytanie, czy tak gromadzone dane mówią nam o funkcjonowaniu indywidualnych studiów międzyobszarowych i jednostce organizującej takie studia, czy o wydziale „dyplomowym”, którego dyplom uzyskał absolwent, i na którym odbył zasadniczą część swoich zajęć. Inaczej mówiąc, czy sukces zawodowy studenta MISH, realizującego swoje minimum programowe na Wydziale Prawa, jest dowodem świadczącym na korzyść Kolegium MISH, czy Wydziału Prawa? Odpowiedź nie jest bagatelna przede wszystkim z uwagi na stosowane kryteria oceny programowej i instytucjonalnej przez Polską Komisję Akredytacyjną.

Wszystko to pokazuje, że katalog podmiotów prowadzących monitoring losów zawodowych absolwentów może być rozmaicie konstruowany w poszczególnych uczelniach. Do rozstrzygnięcia pozostaje także to, czy struktura prowadząca taki monitoring ma być ogólnouczelniana, czy też zadanie śledzenia losów absolwentów powinno być zadaniem każdego wydziału. Względy finansowe przemawiałyby raczej za jedną ogólnouczelnianą strukturą. Za taką strukturą przemawiałaby również potrzeba działania za pomocą podobnych procedur w skali całej uczelni, tak by uzyskiwane wyniki były porównywalne i mogły stanowić punkt wyjścia dla strategii całej uczelni. Postulat ten nie wymaga jednak jednej jednostki organizacyjnej w uczelni, która zajmowałaby się monitoringiem absolwentów, lecz przede wszystkim ujednoczenia procedur, kryteriów i narzędzi analiz. Do rozważenia jest także możliwość „wynajęcia” zewnętrznej instytucji do realizacji zadania.

Jeśli chodzi natomiast o monitoring absolwentów indywidualnych studiów międzyobszarowych, wydaje się, że z uwagi na bardzo specyficzne cele, jakie przyświecają tej formule studiów, monitoring ten prowadzony powinien być w ramach struktur organizujących takie

studia. Kolegium MISH jest przykładem jednostki organizacyjnej, która podjęła się przeprowadzenia badań monitorujących losy absolwentów MISH. Wynik badania stał się przedmiotem analizy kierownictwa Kolegium i jednym z elementów, wziętych pod uwagę przy opracowywaniu nowej strategii rozwoju Kolegium.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIwersytet
WARSAWSKI

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt systemowy „Strategia wprowadzania i oceny międzyobszarowych studiów i badań w uczelniach w kontekście reform szkolnictwa w Polsce”

Zadanie 8: Opracowanie systemu monitoringu absolwentów studiów międzyobszarowych

Marek Wąsowicz

Monitoring absolwentów studiów międzyobszarowych – propozycje rozwiązań warsztatowych

Monitoring absolwentów studiów międzyobszarowych i interdyscyplinarnych, w tym indywidualnych studiów międzyobszarowych, realizowanych np. w Uniwersytecie Warszawskim w formule Kolegium MISH, winien uwzględniać pewne elementy, różniące go od monitoringu losów absolwentów tradycyjnych, wąskodyscyplinarnych studiów. Przypomnijmy (w ślad za opracowaniem przygotowanym w ramach Zadania 8 w roku 2013: *Monitoring absolwentów studiów międzyobszarowych – propozycje rozwiązań systemowych*), że monitoring taki wymaga wzięcia pod uwagę:

- specyfiki efektów kształcenia składających się na sylwetkę absolwenta, czyli fakt, że efekty te zaczerpnięte są z kilku obszarów kształcenia i dają w rezultacie bardzo zróżnicowany obraz absolwenta,
- specyfiki poszczególnych rodzajów studiów interdyscyplinarnych i międzyobszarowych (studia na kierunku interdyscyplinarnym lub międzyobszarowym prowadzone np. przez kilka wydziałów lub przez wydział o wybitnie interdyscyplinarnym charakterze, jak np. Wydział „Artes Liberales” na Uniwersytecie Warszawskim, studia dyscyplinarne z silnie rozbudowanymi elementami o charakterze interdyscyplinarnym, rozszerzającymi program studiów czy indywidualne studia międzyobszarowe w rozumieniu art. 8 ust. 2 ustawy),

- kulturotwórczych celów studiów interdyscyplinarnych, czyli uznania, że absolwent ma być nie tylko osobą wyposażoną w umiejętności bycia pracownikiem, ale także twórcą kultury (w jej najrozmaitszych przejawach i aspektach),
- konieczności wypracowania metod oceny skuteczności studiów interdyscyplinarnych i międzyobszarowych w zakresie postaw kreatywnych (czyli skonstruowania narzędzi pozwalających mierzyć lub porównywać, a przynajmniej klasyfikować zachowania kreatywne), wreszcie
- zasad udziału absolwentów w ocenie studiów i ewentualnych zmian programu studiów oraz przygotowywania nowych kierunków (w zakresie, w jakim różniłoby się to od podobnego udziału w przypadku „zwykłych” kierunków studiów).

Wszystkie te elementy powinny być brane pod uwagę przy wypracowywaniu technik zbierania i przetwarzania danych w zakresie monitoringu absolwentów studiów międzyobszarowych, jak i przy podejmowaniu działań mających na celu budowanie tożsamości absolwentów danych studiów i ich poczucia związku z ukończoną uczelnią.

W opracowaniach przygotowanych w ramach Projektu za rok 2013 i 2014 mowa była o pewnych systemowych kwestiach oraz o katalogu podmiotów (jednostek, instytucji), które włączone są (lub być powinny) w prowadzenie monitoringu absolwentów studiów międzyobszarowych. Niniejsze opracowanie poświęcone jest bardziej kwestiom metodologicznym i warsztatowym. Jego podstawę stanowią opracowania przygotowane w ramach Projektu przez Małgorzatę Głowacką-Grajper (*Techniki zbierania i przetwarzania danych w zakresie monitoringu absolwentów studiów międzyobszarowych, Absolwenci studiów międzyobszarowych w świecie polityki – narzędzia gromadzenia danych i ich analiza*¹) oraz Martę Bucholc (*Budowanie wizerunku uczelni/wydziału jako narzędzie tworzenia wspólnoty w przypadku absolwentów studiów międzyobszarowych*). Znakomitym uzupełnieniem tych opracowań jest raport *Absolwenci MISH na rynku pracy. Raport z badania przeprowadzonego w 2015 r.*, przygotowany przez Agnieszkę Jasiewicz-Betkiewicz i Joannę Konieczną-Sałamatin oraz badanie przeprowadzone w 2015 r. wśród absolwentów Kolegium MISH Uniwersytetu Warszawskiego i powstały na uzyskanym w ten sposób materiale raport, przygotowany przez Martę Kołodziejską i Dorotę Olko.

¹ Wszystkie przywoływane opracowania stanowią materiał roboczy zgromadzony w trakcie realizacji Projektu.

Wszystkie elementy, wskazane wyżej i składające się na specyfikę badań nad absolwentami studiów międzyobszarowych, powinny być brane pod uwagę przy wypracowywaniu technik zbierania i przetwarzania danych w zakresie monitoringu absolwentów studiów międzyobszarowych, jak i przy podejmowaniu działań mających na celu budowanie tożsamości absolwentów danych studiów i ich poczucia związku z ukończoną uczelnią.

Metody badawcze, stosowane przy monitoringu absolwentów studiów, obejmują najczęściej dwa narzędzia: są to po pierwsze badania o charakterze ilościowym, obejmujące w miarę możliwości całą podlegającą badaniu populację, oraz, po drugie, badania o charakterze jakościowym prowadzone metodą wywiadów indywidualnych i grupowych. To pierwsze narzędzie (ankieta) pozwala ukazać najważniejsze cechy wspólne, charakterystyczne dla populacji absolwentów danego rodzaju studiów, i wyprowadzać wnioski (oparte na zależnościach wyrażanych liczbowo) na temat związków między oceną studiów a losami zawodowymi. Narzędzie drugie (wywiad) daje nam wgląd w sposoby myślenia absolwentów, ich opinie i motywacje działań oraz dokonywanych wyborów zawodowych. Zestawienie danych, pozyskanych w ramach ankiety i wywiadu, jak pisze M. Głowacka-Grajper, „pozwolić może na odróżnienie czynników indywidualnych (zarówno psychologicznych, jak i specyficznych wydarzeń mających wpływ na życie danego człowieka) od czynników społecznych i instytucjonalnych (w tym edukacji na poziomie wyższym) mających wpływ na losy zawodowe absolwentów studiów międzyobszarowych”. Tego typu rozróżnienie jest niezbędne, by właściwie ocenić efektywność studiów z punktu widzenia potencjalnych i zrealizowanych szans życiowych ich absolwentów.

Przystępując do zbierania danych trzeba najpierw określić, jak – w przypadku studiów międzyobszarowych, w tym zwłaszcza indywidualnych studiów międzyobszarowych – można by zdefiniować cel studiowania studentów tego typu studiów, od takiej próby bowiem zależy ustalenie, co jest szansą życiową absolwenta i czy udało mu się ją zrealizować. W szczególności istotne jest stwierdzenie, czy zdobycie zatrudnienia po ukończeniu studiów konsumuje aspiracje absolwenta, czy jest tylko narzędziem osiągnięcia innych celów, względnie czy nie jest całkowicie neutralne z tego punktu widzenia. Jeśli celem absolwenta jest poszerzenie swoich horyzontów poznawczych, sprawność postrzegania problemów świata, umiejętność ich analizowania, względnie proponowania rozwiązań, to uzyskanie zatrudnienia jest z punktu widzenia takich celów kwestią drugorzędną, i ocena studiów może – w przypadku takiej osoby – nie zależeć od sukcesu na rynku pracy. W przypadku indywidualnych studiów mię-

dzyobszarowych, których absolwenci uzyskują dyplomy najróżniejszych kierunków studiów, nie bez znaczenia jest rodzaj ukończonych studiów oraz charakter interdyscyplinarności, z którą dany absolwent (lub ich pewna grupa) miał do czynienia podczas studiów. Rodzaj zbieranych danych w ramach monitoringu absolwentów zależeć zatem będzie od tego, jakim absolwentom chcemy się bardziej szczegółowo przyjrzeć.

M. Głowacka-Grajper wskazuje trzy rodzaje danych, do których trzeba się odwołać w trakcie monitorowania losów absolwentów. Są to: „dane statystyczne charakteryzujące absolwentów, w tym rozkład liczebności absolwentów uzyskujących dyplom na poszczególnych kierunkach studiów w kolejnych latach funkcjonowania studiów międzyobszarowych, dane o liczbie uzyskanych dyplomów, dane o najczęściej zestawianych ze sobą kierunkach studiów prowadzących do uzyskania dwóch różnych dyplomów; dane z ankiet przeprowadzanych wśród wszystkich absolwentów, którzy ukończyli studia w wybranym przedziale czasowym; dane z wywiadów narracyjnych przeprowadzanych z celowo dobranymi absolwentami”. Dane statystyczne można uzyskać w jednostce prowadzącej studia lub wydającej dyplom, pozostałe dane muszą być zdobyte w drodze badania społecznego.

Uzupełnieniem ogólnych dyrektyw przeprowadzania monitoringu losów absolwentów studiów jest próba uchwycenia specyfiki grupy osób, które jako absolwenci studiów międzyobszarowych uczestniczą w świecie polityki. Nie chodzi więc tutaj o absolwentów studiów politycznych (ewentualnie stosunków międzynarodowych) lecz o osoby, które swoje losy zawodowe związały z czynną działalnością w sferze życia politycznego bez względu na to, jakie studia – w formule międzyobszarowej – ukończyły. Ciekawe sugestie co do konstruowania kwestionariusza pytań w takich przypadkach zawiera opracowanie Małgorzaty Głowackiej-Grajper *Absolwenci studiów międzyobszarowych w świecie polityki – narzędzia gromadzenia danych i ich analiza*. Autorka zwraca uwagę na podstawową przy takim badaniu kwestię definicji sfery polityki, pokazując jak w przypadku różnego sposobu opisywania zjawiska polityki zmienia się sposób postrzegania w niej absolwentów studiów międzyobszarowych. W przypadku szerokiej definicji działalności w sferze politycznej (a więc nie ograniczanej tylko do udziału w ogólnopolskich i lokalnych organach władzy oraz w partiach politycznych, ale obejmującej również naukową praktykę badawczą politologów i socjologów polityki, dziennikarstwo polityczne i działalność społeczną zmierzająca do oddziaływania na decyzje o charakterze politycznym) pojawia się możliwość refleksji nad rodzajem zainteresowań politycznych i motywacjami osób, które podjęły działalność tego typu. Badanie z za-

stosowaniem wąskiego ujęcia polityki nie zapewnia gromadzenia danych na ten temat. Specyficzną metodą pozyskiwania danych w badaniach jakościowych jest wywiad grupowy, w czasie którego badacz zadaje pytania prowokujące dyskusję, co pozwala ustalić, jak mocne są przekonania respondentów, i na ile gotowi są oni modyfikować swoje pierwotne stanowiska. Taki wywiad nie pozwala natomiast na dłuższe wypowiedzi, co istotnie utrudnia prezentację własnych wyborów życiowych dokonywanych przez rozmówców. Małgorzata Głowacka-Grajper postuluje obecność następujących pytań w kwestionariuszu wręczanym absolwentom: okoliczności wyboru studiów międzyobszarowych przez rozmówcę, źródła jego zainteresowania polityką, opinie rozmówców na temat znaczenia kontaktów nawiązanych podczas studiów w późniejszej działalności politycznej, a także przydatności wiedzy i umiejętności zdobytych podczas studiów międzyobszarowych w działalności politycznej obejmującej również karierę na szczeblu lokalnym (w strukturach samorządowych lub w ramach organizacji pozarządowych albo szeroko rozumianej aktywności obywatelskiej).

Doskonałym praktycznym przykładem realizacji wskazanych wyżej wstępnych założeń badania losów absolwentów jest wspomniany wyżej raport z badania absolwentów MISH. Wbrew tytułowi („Absolwenci MISH na rynku pracy”) nie dotyczy on tylko sukcesu zawodowego rozumianego jako zatrudnienie w ramach rynku pracy, ale szerzej satysfakcji z uzyskanego w Uniwersytecie Warszawskim dyplomu w ramach Kolegium MISH (czyli indywidualnych studiów międzyobszarowych). Badanie jest ograniczone co prawda tylko do tej specyficznej formuły studiowania, niemniej zastosowany kwestionariusz pytań i przyjęty sposób działania zasługują na upowszechnienie.

Autorki raportu stawiają kilka podstawowych pytań i obudowują je bardziej szczegółowymi pytaniami. Pytanie pierwsze brzmi „Jaka jest charakterystyka pozycji zawodowej absolwenta MISH?” i towarzyszą mu następujące pytania dodatkowe: w jakich branżach i w jakiej formie są zatrudnieni, kiedy wchodzi na rynek pracy, w jaki sposób szukają zatrudnienia i czy łatwo było im znaleźć pracę. Pytanie drugie to: „W jakim stopniu odbyte studia przyczyniły się do sukcesu zawodowego absolwentów MISH”, uzupełnione pytaniami dodatkowymi: jakie umiejętności są im potrzebne w obecnym zajęciu (pracy naukowej lub zarobkowej), a jakie wynieśli ze studiów oraz jak oceniają koncepcję studiów międzyobszarowych i ogólnie studia w MISH. Wreszcie pytanie ostatnie: „W jakim stopniu uczelnia udziela wsparcia swoim absolwentom i czy powinna coś w tym zakresie zmienić”, rozszerzone pytaniem: jaka jest opinia absolwentów na temat współpracy uczelni ze środowiskami pracodaw-

ców. Raport korzysta z dwóch metod zbierania danych, wskazanych wyżej, z tym że ankieta przeprowadzona była z wykorzystaniem telefonu oraz techniki CATI (Computer Assisted Telephone Interview), co przyniosło wysoką stopę realizacji sięgającą 44 proc. (ankietowano absolwentów z lat 2009-2014 i na 371 osób nawiązano kontakt z 163 osobami). Dodatkowym źródłem informacji były wywiady (w liczbie 17) z respondentami zróżnicowanymi z uwagi na ukończone kierunki studiów, rok ukończenia studiów i płeć.

Tak skonstruowane badanie przyniosło interesujące wyniki, np. w zakresie definiowania mocnych i słabych stron studiów w Kolegium MISH. Warto przytoczyć te wnioski, zwłaszcza że wynikają z nich pewne wskazówki działania dla jednostek organizacyjnych prowadzących indywidualne studia międzyobszarowe, które oznaczają inicjatywy zmierzające do budowania tożsamości grup absolwenckich dla takich studiów. Wśród słabych stron studiów w Kolegium MISH UW absolwenci dostrzegają przede wszystkim nadmierne zbiurokratyzowanie, chaos informacyjny, wynikający ze zmieniających się i często niejasnych zasad studiowania, wynikające z formuły indywidualnych studiów rozproszenie środowiska MISHowców w ramach uczelni, i brak umiejętności pracy w grupie. Z tej listy słabości indywidualnych studiów międzyobszarowych odbywanych w Uniwersytecie Warszawskim, szczególne znaczenie mają dwie ostatnie kwestie. Jedną z najczęściej powtarzających się bolączek studiowania w formule MISHu jest niemożność stworzenia środowiska mającego wyraźnie zaznaczoną tożsamość i świadomość wspólnoty. Zajęć wspólnie odbywanych przez studentów Kolegium MISH jest stosunkowo niewiele, każdy z nich realizuje bowiem własną ścieżkę studiowania. W konsekwencji nie mają oni także wielu okazji do rozwijania umiejętności pracy w zespole.

Sposobów zaradzenia temu mankamentowi jest wiele, w ramach tego opracowania nie miejsce na prezentację takich działań, można wszakże zwrócić uwagę na pozytywne znaczenie budowania środowiska absolwenckiego dla tworzenia tożsamości grupy studiującej w Kolegium MISH i poczucia identyfikowania się z tym środowiskiem. Jest to działanie *ex post*, czyli adresowane byłoby ono do osób, które odbyły już studia i na podstawie swych losów zawodowych lub osobistych są gotowe pozytywnie zweryfikować znaczenie otrzymanej wiedzy i umiejętności. Ważne jest przy tym to, że osoby te, badane jakiś czas po ukończeniu studiów, potrafią wskazać brak więzi grupowej podczas studiów jako ich słabą stronę. Mankament ten potrafią zatem dostrzec dopiero po pewnym czasie, gdy nabiorą dystansu do otrzymanego wykształcenia i gdy pozwoli im to dostrzec jego zalety i wady. Z tej obserwacji

nie musi jednak wyrastać automatycznie chęć tworzenia *ex post* środowiska, które – organizując się instytucjonalnie lub w inny sposób kreując poczucie wspólnoty – oddziaływałoby na studiujących w formule międzyobszarowej i uświadamiało im powstające przy tym więzi. Otwarte pozostaje pytanie, czy Uniwersytet powinien podejmować w tym zakresie działania inicjujące, i czy w szczególności monitoring losów absolwentów mógłby takim działaniom sprzyjać.

Monitoring losów absolwenckich może zatem nie tylko dostarczać nam wiedzy o skuteczności studiów odbywanych np. w Kolegium MISH, ale również sprzyjać powstawaniu środowiska świadomego swej specyfiki i doceniającego szansę, jaką dawała w tym przypadku metoda indywidualnego międzyobszarowego studiowania. Próbę zakreślenia sposobów działania w tym obszarze przedstawiła Marta Bucholc w opracowaniu *Budowanie wizerunku uczelni/wydziału jako narzędzie tworzenia wspólnoty w przypadku absolwentów studiów międzyobszarowych*. Autorka zauważa przede wszystkim, że studia międzyobszarowe z punktu widzenia budowy ich wizerunku odbiegają od standardowych studiów, dla których absolwentów ważniejszy od więzi uczelnianych staje się obraz instytucji i ludzi w nich pracujących, związanych z określonym zawodem czy z wykonywaniem określonego rodzaju czynności zawodowych. Dobrym przykładem takich standardowych studiów w tym zakresie są studia medyczne czy prawnicze, które prowadzą do wykonywania zawodów dających poczucie wspólnoty wiedzy, języka czy doświadczeń. W przypadku studiów międzyobszarowych identyfikacja takich środowisk jest bardzo trudna, grupa absolwentów jest bowiem wewnętrznie silnie zróżnicowana, jedyną więc instytucją, której wizerunek (jako element więzi) wchodziłby tutaj w grę jest uczelnia lub wydział, w którym odbywało się studia. Sposób studiowania utrudnia jednak tworzenie się wizerunku spontanicznie, dlatego dobrze byłoby, gdyby w jego tworzenie (obok samej uczelni) włączyły się osoby, które studia już ukończyły, dostrzegły ich ogólnoformacyjny charakter i gotowe byłyby o tym głośno mówić lub nawet włączać się – w charakterze wykładowców – w proces dydaktyczny.

Działania monitorujące losy absolwentów studiów międzyobszarowych pozwalają zatem (zwłaszcza w ramach badań jakościowych) na identyfikację osób, które gotowe byłyby wspierać uczelnię w rozwijaniu takiej oferty. Ich znaczenie dla budowy tożsamości grupowej i poczucia wspólnoty wśród osób studiujących międzyobszarowo, a zwłaszcza w formule indywidualnych studiów międzyobszarowych może być znaczące. Wszystko to składa się na postulat bardzo starannego doboru grupy, która poddana byłaby monitoringowi polegającemu

na wywiadach, w tym wywiadach typu narracyjnego. Zapewne, w przypadku studiów międzyobszarowych, nie może być ona jednorodna, konieczne zatem może się okazać konstruowanie kilku grup respondentów, wskazane jednak byłoby łączenie absolwentów z uwagi na pewien szeroko ujęty typ ich działalności (np. praca naukowa, aktywność polityczna, czy zaangażowanie w struktury obywatelskie).

Wszystko, o czym była mowa wyżej, przekłada się na dobór narzędzi, jakimi powinien posługiwać się ankieter, i sposób ich wykorzystywania. W szczególności oznacza to konieczność starannego przemyślenia przebiegu badania stosownie do badanej grupy i rozważenia skali użycia metod „intensywnych”, takich jak wywiad tematyczny, wywiad biograficzny czy wywiad grupowy.

Powyższe zastrzeżenia nie dotyczą badań przeprowadzanych metodą ankiety. Do takich badań bowiem kwalifikować należy wszystkich absolwentów, których danymi dysponują osoby przeprowadzające badania. Badania ankietowe pozwalają wychwycić pewne prawidłowości statystyczne, badania w formie wywiadu – ustalić motywacje, poznać oceny, zrozumieć konkretne działania. Wywiady mogą mieć, jak o tym była mowa wyżej, charakter tematyczny lub biograficzny. Przy monitoringu absolwentów studiów międzyobszarowych dobrze jest skoncentrować się na wywiadach tematycznych, w trakcie których rozmowa jest prowadzona na ściśle określone tematy umieszczone w kwestionariuszu wywiadu. To pozwala potem na dokonywanie porównań. Pomocna może być jednak także metoda wywiadu biograficznego, dostarczająca znacznie więcej informacji, pozwalająca lepiej rozpoznać kontekst podejmowanych przez absolwenta decyzji i dająca lepszy wgląd w indywidualne wybory respondentów. Poważną słabością tej metody jest duży nakład czasu, jaki się z nią wiąże, co powoduje, że może mieć ona tylko charakter pomocniczy, uzupełniający. Modyfikacją metody wywiadu, interesującą w przypadku studiów międzywydziałowych, są wywiady grupowe, przeprowadzane w populacji osób, które kończyły ten sam typ studiów. W przypadku studiów międzyobszarowych oznacza to otrzymanie dyplomu tego samego wydziału, albo otrzymanie dyplomu w tym samym roku. Wywiad grupowy przynosi innego rodzaju informacje od absolwentów. Pozwala np. mierzyć stanowczość (niezmiennność) ich poglądów, uzyskiwać wiedzę o opiniach i konfrontować różne stanowiska czy oceny.

Jest kwestią otwartą (była o tym mowa w opracowaniu *Monitoring absolwentów studiów międzyobszarowych – katalog i charakter podmiotów prowadzących monitoring*), czy tą bogatą paletą narzędzi ankietowych i badawczych posługiwać się powinny poszczególne wy-

działy względnie jednostki powołane do organizowania indywidualnych studiów międzyobszarowych, czy też bardziej odpowiednie byłoby utworzenie specjalnej jednostki w uczelni, wyspecjalizowanej w przeprowadzaniu tego typu badań (także w odniesieniu do absolwentów studiów międzyobszarowych). Nie można również wykluczyć zlecenia tego typu badań instytucji zewnętrznej wybranej w drodze konkursu.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Wykaz pozostałych prac powstałych w ramach realizacji Zadania 8

Bokus B., *Integracja poprzez program studiów czy przez instytucję? – Jak budować wspólnotę absolwentów w warunkach polskich*

Bucholc M., *Budowanie wizerunku uczelni/wydziału jako narzędzie tworzenia wspólnoty w przypadku absolwentów studiów międzyobszarowych*

Czterwertyńska G., *Kultura wspólnoty w szkole przedmaturalnej (na czwartym etapie edukacyjnym) – propozycje na przyszłość*

Dziamski Ł., Goszczyński M., Kozakoszczak J., Kuc O., Lewiński T., *Kwerendy, badanie i analiza dokumentacji oraz wywiady dotyczące rozwiązań w zakresie monitoringu absolwentów w kraju i wybranych krajach Europy. Raport*

Głowacka-Grajper M., *Absolwenci studiów międzyobszarowych w świecie polityki – narzędzia gromadzenia danych i ich analiza*

Głowacka-Grajper M., *Techniki zbierania i przetwarzania danych w zakresie monitoringu absolwentów studiów międzyobszarowych*

Głowacka-Grajper M., *Udział absolwentów studiów międzyobszarowych w promocji Uniwersytetu i studiów interdyscyplinarnych*

Jasiewicz-Betkiewicz A., Konieczna-Sałamatyn J., *Absolwenci MISH UW na rynku pracy. Raport z badania przeprowadzonego w 2015 r.*

Jasiewicz-Betkiewicz A., Konieczna-Sałamatyn J., *Studenci I roku studiów licencjackich w Kolegium Artes Liberales. Portret socjologiczny*

Kieniewicz J., *Absolwent studiów międzyobszarowych jako twórca kultury – problem identyfikacji i tożsamości grupowej*

Kołodziejska M., Olko D., *Programy studiów międzyobszarowych w Polsce z perspektywy studenta i nauczyciela. Raport z badania socjologicznego*

Miernowski J., *Jak zbudować wspólnotę absolwentów (casus Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych (Międzyobszarowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych i Społecznych) i Kolegium Artes Liberales) – uwagi z perspektywy doświadczeń amerykańskich*

Sucharski R.A., *Absolwent studiów międzyobszarowych – inteligentny dyletant czy specjalista w określonym zakresie*

Wilczek P., *Studia międzyobszarowe jako przygotowanie do pracy naukowej – atut czy obciążenie?*

Zalewska A., *Udział absolwentów w ocenie studiów i budowaniu nowych programów studiów – stan obecny i propozycje*